

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В ПРОЦЕСІ ЇХ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ

Леонід ТАРАСЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

Спадкування майнових авторських прав є актуальною для наукового дослідження тематикою, оскільки твори зазвичай «переживають» їх авторів. Ця проблема стає особливо актуальною в умовах, коли автори, їх спадкоємці, інші набувачі майнових авторських прав переселяються в умовах воєнного стану.

Законодавець традиційно надає правову охорону творам як об'єктам авторського права більш тривалу, ніж життя людини. Відтак щодо кожного такого творіння людини існує ймовірність передання авторських прав на нього спадкоємцям. Водночас процедура оформлення спадщини, до складу якої входять саме майнові авторські права, не деталізована на рівні закону (зокрема, ЦК України, Закон України «Про нотаріат») чи підзаконних нормативно-правових актів (зокрема, Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України), що, своєю чергою, зумовлює численні труднощі у правозастосуванні, оскільки нотаріуси часто відмовляють спадкоємцям у видачі Свідоцтва про право на спадщину на майнові авторські права. Причиною цього є відсутність прямої норми, як мають діяти нотаріуси при оформленні спадщини до складу якої входять майнові авторські права. Закон не передбачає обов'язкової реєстрації авторського права, що має наслідком відсутність охоронного документу, який засвідчує наявність авторських прав у спадкодавця. Натомість нотаріуси бажано отримати такий документ, без якого вони не в змозі видати Свідоцтво про право на спадщину. При цьому дискусійним є застосування нотаріусами за аналогією законодавчих положень про видачу Свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно, яка проводиться виключно після подання нотаріусу документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно, оскільки право власності і право інтелектуальної власності – це різні правові інститути.

Для оформлення переходу майнових авторських прав на твори спадкоємці повинні прийняти спадщину та оформити права на неї, у тому числі йдеться про оформлення переходу у спадок майнових авторських прав. На нашу думку, для досягнення правової визначеності спадкоємці повинні належно оформити та засвідчити отримані у спадщину майнові авторські права. І для цього не повинно бути законодавчих перепон, які виникають у зв'язку із діями нотаріусів, які при видачі свідоцтва про право на спадщину керуються насамперед законодавством про нотаріат, що містить прогалини в частині оформлення спадщини, до складу якої входять саме майнові права інтелектуальної власності. У таких умовах, зважаючи на фактори релокації, спадкоємці інколи позбавлені можливості зібрати докази наявності авторських прав у спадкодавців.

Нотаріус доволі часто не може видати свідоцтво про право на спадщину на об'єкти авторського права, оскільки відсутні охоронні документи, які засвідчують наявність у спадкодавця авторських прав. Хоча трапляються і винятки: так у власній адвокатській практиці автора щодо супроводу спадкових справ були приклади, у яких нотаріуси видавали Свідоцтво про право на спадщину на конкретні твори (зокрема, за наявності оригіналу твору, на якому вказано автора), або ж видавали таке Свідоцтво на всю творчість певного автора. В подальшому спадкоємці вільно здійснювали майнові авторські права на такі твори в Україні і закордоном.

Відмовляючи у видачі свідоцтва про право на спадщину на твори, нотаріус керується виключно законодавством про нотаріат, яке, на жаль, не узгоджене з законодавством про авторське право і положеннями ЦК України про спадкування, оскільки законодавство про нотаріат не передбачає особливостей оформлення спадщини, до складу якої входять майнові авторські права. Відсутні також і особливості правового регулювання цих відносин в умовах воєнного стану.

ЦК України містить загальні положення про авторське право і визначає порядок прийняття та оформлення спадщини (для всіх об'єктів цивільних прав).

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить одну спеціальну статтю 32, яка визначає перехід прав на твір у порядку спадкування, і фактично є спеціальною нормою щодо спадкування майнових авторських прав. Однак зміст цієї статті зводиться лише до того, що:

- майнові права на твір входять до складу спадщини, а особисті немайнові права автора – ні;
- майнові права на твір спадкоємець набуває у повному складі разом з правом на одержання передбаченої законом справедливої винагороди;

- у разі наявності декількох спадкоємців відповідної черги такі спадкоємці набувають майнові права на твір у повному складі спільно;
- спадкоємці автора мають право оприлюднити твір, не оприлюднений за життя автора;
- закінчення строку чинності майнових прав на твір означає перехід твору у суспільне надбання та відповідні правові наслідки;
- спадкоємці автора мають право захищати особисті немайнові права автора.

Безумовно, ці норми є вкрай важливими для належної правової охорони прав спадкоємців, які успадковують майнові авторські права, і, окрім того, спадкоємці можуть захищати й особисті немайнові права автора.

Вважаємо положення ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» нормами прямої дії, які можуть застосовуватися нотаріусами при оформленні спадкових прав на твори. Ці норми не передбачають жодних умов чи передумов спадкування майнових авторських прав, зокрема, таких як реєстрація авторського права. Спадкування майнових авторських прав не ставиться законодавцем в залежність від наявності чи відсутності свідоцтва про реєстрацію авторського права.

Законодавство про нотаріат не містить особливостей щодо спадкування прав інтелектуальної власності. Так, Закон України «Про нотаріат» не деталізує, яким чином правильно оформити спадщину на майнові права інтелектуальної власності. У справах про спадкування майнових авторських прав нотаріуси застосовують п. 4.16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, відповідно до якого видача свідоцтва про право на спадщину на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, проводиться нотаріусом після подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно, крім випадків, передбачених пунктом 3 глави 7 розділу I цього Порядку, та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна. Окрім того, відповідно до п. 4.15 цього ж Порядку за відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину документів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку.

Отже, ці норми трактуються нотаріусами таким чином, що завжди спадкоємець (спадкоємці) повинен (повинні) мати документи на майно, майнові права, при цьому не враховуються фактори, пов'язані з релокацією.

Однак Закон України «Про авторське право і суміжні права» не передбачає обов'язкової реєстрації авторського права і видачі

відповідного охоронного документу, який засвідчує ці авторські права. Тобто спадкодавець не зобов'язаний реєструвати авторські права та отримувати відповідний охоронний документ на об'єкти авторського права. «Документи», які засвідчують існування майнових авторських прав за спадкодавцем, майже завжди відсутні, оскільки реєстрація авторського права є добровільною, і це повинні враховувати нотаріуси при оформленні спадкових прав.

Так, відповідно до п. 55 ч. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» твір – це оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі. Тому основними ознаками твору є оригінальність і наявність об'єктивної форми вираження, без прив'язки до реєстрації прав на нього.

Відповідно ч. 1 ст. 9 до Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо). Далі у цій самій нормі законодавець прямо вказує, що для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Тому якщо право, у даному випадку авторське право, виникає внаслідок факту створення твору, а його реєстрація є добровільною, то реєстрація не повинна бути передумовою / умовою передання майнових авторських прав в порядку спадкування.

На нашу думку, нотаріуси повинні мати професійну сміливість застосовувати презумпцію авторства при оформленні спадкових прав на твори. Так, відповідно ч. 2 ст. 9 до Закону України «Про авторське право і суміжні права» за відсутності доказів іншого, автором твору вважається фізична особа, ім'я якої, як автора, зазначено у оригіналі або копії твору (презумпція авторства). Вкотре наголошуємо, що це норма прямої дії. Відтак, якщо спадкоємці надають нотаріусу оригінал твору, на якому чітко вказано автора, якого можна достеменно ідентифікувати, то не має бути перешкод для оформлення переходу у спадщину майнових прав на цей твір. Звертаємо увагу, що законодавство про нотаріат не забороняє нотаріусам видавати свідоцтво про право на спадщину у таких випадках, адже закон не передбачає обов'язкової реєстрації авторських прав як умови їх виникнення.